

A retorikai kérdések kérdő névmásai és partikulája

1. A grammatikai hagyomány szerint a valódi, azaz információt tudakoló kérdéseknek szintaktikai szempontból eldöntendő, kiegészítendő, választó, illetve nyitott kérdés fajtáját szokták megkülönböztetni a kérdő névmások és a kérdő partikulák alapján (KUGLER NÓRA, A mondattan általános kérdései. In: KESZLER BORBÁLA szerk., Magyar grammatika. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. 384).

A nem valódi tudakolódást szolgáló ún. álkérdéseknek a retorika, a stilisztika több típusát is elkülöníti: az interrogatiót, a subiectiót, a dubitatiót és a communicatiót. Vizsgálódásaim most csak az interrogatióra, azaz a retorikai kérdésre terjednek ki. „A retorikai kérdés az a kérdésalakzat, amelyben a kérdő mondat kérdésfunkciója csorbul: a felvilágosításkérés háttérbe szorul, formális kérdéssé válva, érzelmileg telített közlés (állítás, felszólítás, felkiáltás, óhajtás) funkcióinak betöltésére szolgál, de éppen a megőrzött kérdő-emocionális és az újonnan érvényesülő szerep, azaz a közvetlen és a közvetett beszédaktus összefonódása miatt válik hatásossá” (SZIKSZAINÉ NAGY IRMA, A retorikai kérdések rövid tudománytörténete. In: SZATHMÁRI ISTVÁN, Az alakzatok világa. 3. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó. 2001. 73). Az interrogatio — mint a kérdések általában — lehet kérdőszó nélküli és kérdőszós. Az utóbbi szintaktikai jellemzője egyes főnévi, melléknévi (számnévi) és határozószói kérdő névmások, illetve kérdő partikula használata mindamellet, hogy elsőrenden a kérdést az intonáció teszi interrogatióvá, vagyis ez retoricitás-létrehozó sajátság. Jellegzetes intonációval (hangsúllyal, dallamvonallal, hangszínnel, beszédtempóval, utána szünettel) teremthető meg

az alakzat értékű retorikai kérdés, hiszen a szupraszegmentális eszközök aktivizálják a mondat/nyilatkozat latens értelmét: azaz a kérdő mondat retorikaiként értelmezését. Ezt egyrészt belső hallásunkkal érzékeljük, illetve felhangosításkor sajátos intonációval érzékeltetjük is. A retorikai kérdések intonációja a kérdő névmások megmaradása miatt a jelentésmódosulás után is (a felkiáltójeles zárással is) bár sajátosan, mégis a kérdő mondati dallamkörön belül valósul meg. — Az interrogatívokban bizonyos módosítószók (*hát*), névmások (*engem, nekem*), pragmatikai természetű kötőszó (*és*), illetve sztereotip módon összekapcsolódó szavak (*és akkor...; hát ez meg...*) retoricitás-erősítők. Ezenkívül a szövegkörnyezet és a beszédhelyzet egyértelműsíti a kérdés retorikai voltát, ezért nem kockázat nélküli próbálkozás szótári anyag alapján kérdések retorikainak minősítése. Alapot ehhez mégis a szócikkekhez fűzött magyarázatok adnak.

Az értelmező szótárak (A magyar nyelv értelmező szótára [ÉrtSz.]; Magyar értelmező kéziszótár [ÉKsz.]), HERNÁDI MIKLÓS Köz helyszótára ([A továbbiakban: Ksz.] Bp., Aranyhal Könyvkiadó, 2001.) és a szlengszótárak (HOFFMANN OTTÓ, Mini-tini-szótár. Pécs. University Press Pécs. 1996.; KARDOS TAMÁS — SZÜTS LÁSZLÓ, Diáksóder. Hogyan beszél a mai ifjúság? Bp., Ciceró Kiadó. [é. n.]; KIS TAMÁS, Bakaduma. A mai magyar katonai szleng szótára. Bp., Zrínyi Kiadó. 1992.; KÖVECSÉS ZOLTÁN, Magyar szlengszótár. Bp., Akadémiai Kiadó. 1998.) anyaga alapján azt igyekeztem feltárni, hogy mely kérdő névmások és partikulák a retorikai kérdés grammatikai-lexikai jelölői, és milyen (viszony)jelentéssel, illetve stílusértékben, beszédszituációban használatosak a magyar köznyelvi és szleng retorikai kérdésekben, illetve a JÖRG MEIBAUER (Rhetorische Fragen. Tübingen, Niemeyer, 1986.) által felállított csoportok melyikébe sorolhatók be: retoricitás-jelölők, retoricitás-erősítők vagy retoricitás-létrehozók. Az irodalomból vett idézetek azt vannak hivatva kutatni: ugyanazok a funkciók tapadnak-e a retorikai kérdéseket jellemző kérdő elemekhez a szépirói szövegekben, mint a köznyelviéket, illetve a szlengbeliekben.

2. A kérdő névmások és partikula a retorikai kérdésekben

A) A kérdő névmások — bár valódi kérdések elemei is, hiszen nélkülük kiegészítendő típusú kérdések nem alkothatók meg — retorikai kérdésben szerepelve retoricitást jelölő elemek.

1. A főnévi kérdő névmások. — A *ki?* kérdő névmásnak az ÉrtSz. sok olyan jelentését megadja, amely retorikai kérdés születésekor realizálódik. Így használatos érzelmileg színezett mondatban kérdő vagy felkiáltó hangmenettel, de gyakran a kérdő jelleg háttérbe szorulásával is akkor, ha a választ nem váró tagadó közlés főleg méltatlankodást, rosszállást fejez ki. Ilyenkor a magától értetődő jelentés: 'senki!': *Ki hinné?; Ki tudja, mikor üt rajtad az ellenség?* (Petőfi); *Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg? / Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg?* (Arany); *Ki értené, ha fölkiáltanék, vagy porba hullanék?* (Kosztolányi). — A *ki?* nyomatékos állítás vagy tagadás értékében is szerepelhet: *Ki más lehetne, mint...* 'Csak ő lehet', 'Senki más nem lehet'. — Sajátosak a megszorító kiegészítést tartalmazó kérdések. A *Ki volna őszinte, ha én nem?* retorikai kérdéshez ezt a jelentést tudom társítani: 'Én igazán őszinte vagyok'. A *Ki legyen szolid diák, ha az nem, ki maga is tanár lesz?* (Babits) értelme: 'Legyen szolid diák az, aki tanár lesz!' Vagyis a jelentéstudajdonítás ezekben a mondatokban tagadássá átfordítással nem végezhető el. — Formálissá vált kifejezésben a *ki?* a határozatlanság körülírására szolgálhat: *Ki tudja, ki (mi, hol, honnan, hová?* stb.). — A méltatlankodás tudtul adása névelős nyomósító szóval válik hangsúlyossá: *Ha elhagyott, ő bánja meg, Ki a fene sajnálja meg.* (Népk.). — Ugyanez a forma névelőtlenül régies hatást kelt: *Tél apó! Ki ördög hitta kelmedet.* (Arany); *Ki manó utazik manapság hintón?* (Krúdy). — Esetleg a nyomósító szó ragozva is szerepelhet a *ki?* ragozatlan formája mellett: *Ki az ördögnek*

jutna eszébe az a gondolat, hogy annak a rongyos falucskának védelmére építették volna a sastanyát a vár építői. (Krúdy).

Az ÉKsz. a ragozatlan formájú *ki?* kérdő névmást olyan érzelmileg színezett kérdésben adatozza, amelynek a nyomósított formájában a kérdő jelleg háttérbe szorul: *Ki a fenét érdekel ez?* Azért tekintem én ezt retorikai kérdésnek, mert valójában a nyilvánvaló értelme: 'Senkit sem érdekel', hiszen az interrogatóra jellemző módon: „negatív kérdésre pozitív átértelmezés vonatkozik, pozitív kérdésre pedig negatív” (KOCZSÁNY PIROSKA, A retorikai kérdések egy lehetséges tipológiája. In: SZATHMÁRI ISTVÁN szerk., *Az alakatok világa. 2. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001. 18.*)

A Ksz. *ki?* kérdő névmással rögzített formái közül több retorikai kérdésnek minősíthető, hiszen ezeket tagadó megállapítás értékében használjuk: *Ki figyel oda? Ki tart vissza? Ki fizeti ezt meg nekem? Ki tudja, mit hoz?* [a jövő]; *Ki tudja, mit tartogat?* [a jövő]; *Ki kérdezett? Ki lát az emberek fejébe? Ki számolja az ilyesmit?* [kínáláskor]; [Mindig azok disszidálnak, akiknek itthon is jól ment.] *Ki érti ezt?; Persze, aranyat és kábítószert igen, de ki jut hozzá ilyesmihez?; [civilizáció Áldás vagy átok?] Ki tudja?*

A szlengszótár (KÖVECSÉS) durva felszólításként veszi fel beszéd abbahagyását kívánó, a 'Hallgass el, mert senki sem kérdezett!' értelmű *Ki kérdezett?* formát. Ezzel szemben a közömbösséget árasztja a 'Senkit nem érdekel!' értelmet hordozó *Ki érdekel?* (HOFFMANN, KÖVECSÉS).

A *mennyi?* mennyiséget jelentő melléknévi kérdő névmás (KUGLER NÓRA, A mondatán általános kérdései. In: KESZLER BORBÁLA szerk., *Magyar grammatika. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. 143*) főnévi értékű *-t* ragos alakban csodálkozás, megdöbbenés kifejezésére 'milyen sok!' fokozó, sőt túlzó értelemmel szerepel a Ksz. adatában: *Öregem, van fogalmad róla, mennyit lehet ott kaszálni? ['sok pénzt nyerni'].*

A *mi?* főnévi kérdő névmást az ÉrtSz. érzelemmentes mondatban 'valami egyéb' jelentésűnek tünteti fel, példa rá a *Mi másról lehetne szó, mint...?* adata. Véleményem szerint a mondatstruktúra miatt (a feltételes mód és a *mint* megszorító jellegéből adódóan) a mondat jelentése kérdőből megállapítóvá, állítóból tagadóvá fordulhat át, és így a *mi?* kontextusból fakadó értelme: 'semmi', vagy nyomatékos állítást érzékeltethet: 'Arról lehet szó...?', esetleg megszorító értelem nyomósítását lehet vele kifejezni: 'Csak arról lehet szó...'. — Névelővel nyomatékosított főnévvel értelmezőszerűen harag, bosszúság, felháborodás vagy nagyfokú kíváncsiság kifejezésére szolgál: *Mi az ördög jutott eszébe?, Mi a fenének jöttem én ide?* (Móricz), azaz értelmezésem szerint 'Butaság jutott az eszébe', 'Vesztemre/káromra jöttem ide' értelem implikálódik bennük. — A *Mi van abban, ha...?* érzelmileg színezett, választ nem váró, tagadó értékű, kérdő vagy felkiáltó hangmenetű mondatban 'semmi különös nincs benne' jelentéssel egyenértékű. — Az ÉKsz. a *mi?* ragozatlan, de nyomósított formáját az érzelmileg színezett *Mi az ördögöt csináljak?* felkiáltásban adatozza. Amennyiben 'Semmit sem tudok csinálni!' értelmű, akkor retorikai kérdésnek lehet minősíteni.

A Ksz. általam retorikai kérdésnek tartott adatai sokféle negatív érzelem megszo-
laltatását tagadó értelemmel emelik ki a *mi?*-vel: *Na bumm, és akkor mi van? Mi ebben a sport? De ha mindent kicserélnék [szívátültetés], akkor mi marad az emberből, ami az övé? Mi hasznom van nekem abból, hogy ők úrhajóznak? Mi hasznom van nekem abból, hogy ők röpködnek? Nem mondom, én is megiszom a magamét, de kinek mi köze hozzá? Pedig ott voltam Kazincbarcikánál, és tessék, mi lett belőlem?*

A szlengbeszélők (KÖVECSÉS) bizalmas viszonyban általánosan használják ironikus lekicsinylésre, bagatellizálásra a *mi?*-t tartalmazó szerkezetet: *És akkor mi van?* 'akkor sincs semmi' jelentésben. De ezenkívül a legkülönbözőbb érzelmekkel telített mondatokban is szerepel a névelővel nyomósított forma a közlés kifejezőbbé tételére úgy, hogy

többnyire a csodálkozást/meghökkenést visszaadó kérdést még más érzelmek is kísérik, illetve a szóhasználat elárulja a beszélő korát és indulatának mértékét is: *Mi a fene?* [általánosan használt]; *Mi a csoda?* [bizalmas]; *Mi az ördög?* [idősek által használt]; *Mi a franc?* [durva]; *Mi a túró?* [düh kifejezésére is], miközben mindegyikhez a 'Na, ez meglepő!' jelentés társul.

A *mi?* -*t* ragos formában (ÉrtSz.) mondatst jelentő igével kapcsolatban 'miféle furcsa dolgokat beszélsz?' jelentésű: *Mit beszélsz?* Azaz nem a beszéd tárgyára kérdez rá vele a megszólaló, hanem értékelő megállapítást tesz. — Gyakran használatos főleg méltatlankodás, rosszallás jelzésére is, amikor 'semmi!' a magától értetődő jelentés: *Mit ér ez? Mit tudsz te erről?; Mit csinálna kinn az ember ilyen tájban?* (Petőfi). — Csodálkozás (*Mit látnak szemeim?* 'csakugyan ez a tárgy, dolog van itt?! csakugyan ez történt?!', amit látok), esetleg megütközés jelzésére is alkalmas: *Bátyám uram, mit nem kell hallanom?* (Petőfi). — A *mit?* megszorító kiegészítéssel is kapcsolódhat a feltételes módú formához: *Mit is mondhattam volna, ha már olyan nagyon izgatott volt?* — Erős érzelmi nyomtatékú, tagadó feleletet magában foglaló kérdésben 'egyáltalán nem' jelentésű: *Mit bánom én? Mit érdekel téged? Mit gondolok veled? Mit törődik ő azzal? Mit tudom én?; Mit tudom én abból (= a Ferenc névből), melyik malac ki ökre.* (Mikszáth). Szerintem nemcsak tagadásként, hanem ugyanakkor felszólításként is értelmeződik a *Mit érdekel téged? Mit törődik ő azzal?*, azaz a következő tiltások impikálódnak bennük: 'Ne érdekeljen téged!'; 'Ne törődjön ő azzal!'. — Az ÉrtSz. szerint *mit nekem, neked* stb. felkiáltó értékben lekicsinylésként 'mit jelent?', 'mit számít?', 'mit ér?' jelentésű: *Mit nekem az egész családi viszály?* Szerintem valójában tagadó mondatként értelmezzük: 'A családi viszály semmit sem jelent/nem számít nekem'. — Teljesülhetetlen vágy kifejezésére az ÉrtSz. feltételes módú igével 'milyen (nagy, jelentékeny, értékes) dolgot', 'bármit!' jelentésben veszi fel: *Mit nem adtam volna egy ilyen... bajért én is.* (Jókai). — Az ÉKsz. szerint a *mit?* főnévi kérdő névmás tagadó értelmű kérdésben 'vajon?' (*Mit bánja ő?*), illetve 'mit számít?' jelentést foglal magában (*Mit nekem, neked* stb). Megítélésem szerint ilyenkor az 'egyáltalán nem' jelentést veszi fel.

A Ksz. retorikainak minősített kérdéseiben a *mit?* kérdő névmás lemondást, kiábrándultságot jelez, és a 'semmit' értelemmel ekvivalens: *Most kérdezem én: mit adott a modern kor a vallás helyett? Mit érek én azzal, hogy ők felmennek a Holdba? Az ember csak adja azt a sok szeretetet, és mit kap cserébe?* — Méltatlankodás is megfogalmazható ezzel a formával: *Mit keres maga itt?* [majd szólítják]. — A Ksz. a *Mit tudnak annyit bámulni azon a futballon?* retorikai kérdésében értékelő tartalom érvényesül, mert az *annyit* fok- vagy időhatározói értékű tárgytól ['annyira', 'annyi ideig'] megtámasztva a *mit?* az 'ok nélkül', 'érdemtelenül' értelmet implikálja. — Máskor tiltással egyenértékű: *Mit bámulsz?* 'Ne bámulj!'; *Most mit játszod az eszed?* 'Ne játszd az eszed!'; *A két szép szemedért ugyan mit vársz? Mit vársz ezektől, ahol az Ady-szobor a Liszt Ferenc téren van? Hatnegyvenért mit vársz?* [üzemi koszt], illetve erőteljes állítással: *[Te panaszkodsz?] Akkor mit szóljon egy nyomorék? 'Egy nyomorék panaszkodhatna igazán'.*

A katonai szleng (KIS) durva hangú méltatlankodásban gyakran él a *mit?* főnévi kérdő névmással a cselekvés feleslegességének szavakba öntésére megállapítás, illetve tiltás értékében: *Mit ugat már megint a falikutya* ['fali hangszóró']? 'Már megint feleslegesen szól a fali hangszóró!'; *Mit aggódsz itt a negyven napodra?*, vagy a jogosulatlanág éreztetésére: *Mit diszkózik* ['táncol'] *ott a sorban?* 'Ne diszkózzon ott a sorban!', 'Nem diszkózzhat ott a sorban!'; *Mit kavar* ['kellemetlenkedik, ellenőriz'] *már megint itt a Farkas? Mit keres itt az a cafat* ['rossz hírű nő']? *Mit dumálsz?* 'Ne dumálj!', vagy a tevékenység leszólásának felháborodottan hangot adva: *Mit barmolsz* ['összecsap, rosszul csinál'] *itt nekem? Mit bénázik* ['ügyetlenkedik'] *itt ez a gyógyegér? Mit brekeg*

[‘beszél’] *már megint ez a dumagép?* Mindegyikben tagadó el-, illetve visszautasítás fogalmazódik meg.

A közszlengben (KÖVECSES) a *Mit bámulsz?* durva hangnemű méltatlankodás amiatt, hogy valakire bámulnak. Latens értelme: ‘Ne bámulj!’, hiszen ezt a kérdést a befogadó automatikusan felszólításként és állítás helyett tagadásként értelmezi. — Az *És akkor mit csináljak?* szleng megnyilatkozás valójában nem tanácskérés, hanem a szlengszótár minősítése alapján humoros lekicsinylés, bagatellizálás. Szerintem inkább a cselekvés elhárítására szolgál.

A diákok nyelvhasználatában (KARDOS—SZÜTS) is gyakori a *mit?* kérdő névmással formált retorikai kérdés felháborodás jelzésére tiltó értelemben: *Mit barmolsz itt nekem? Mit keversz, mint a turmixgép? Mit vigyorgsz olyan törvénytelenül? Mit csinálsz, megbuggyantál* [‘megbolondultál’]? *Mit ugrálsz, te zsebpizok* [‘kicsi, alacsony (fiú)’]? *Mit akarsz itt, te kis görcs* [‘kicsi’]? Máskor elítélő megállapításként használatos. Ilyenkor a *mit?* nem valódi grammatikai tárgy szerepében áll, hanem ‘miért?’, ‘minek?’ értelemben veendő: *Mit csinál már megint ez az agymen? Mit darál* [‘beszél’] *nektek az a csávó? Mit keres itt ez a neandervölgyi? Mit arénázik* [‘sír, jelenetet rendez’] *itt ez a tyúk? Mit rikácsol ez a vén szatyor* [‘öregasszony’]? *Mit ugrál itt ez a dugó* [‘kis, apró ember’]? Esetleg teljes elutasítást jelezhet: *Mit akar ez a babszem* [‘kis természetű ember’]? Méltatlankodó megállapítással is egyenértékű lehet: *Mit kezdjek ilyen tarhonyákkal* [‘kicsi ember, gyerek’]? *Mit akarsz, moziba ne vigyelek?* [‘túl sokat kívánsz’].

2. A melléknévi kérdő névmások — A *mely?* melléknévi kérdő névmás az ÉrtSz. szerint a Petőfi-idézetében ‘melyik’ jelentésű, szerintem viszont ‘semmilyen’ értelmű, azaz állító kérdés tagadó megállapításba fordul át: *Oh természet, oh dicső természet! / Mely nyelv merne versenyezni véled?*

A *mi?* melléknévi kérdő névmásnak az ÉrtSz. szerint tárgyra, dologra vonatkoztatott jelentése emóciót magában rejtő, értékelő tartalmú megállapítás értékben ‘milyen (furcsa, szokatlan, helytelen)’: *Mi dolog ez?* Én ebben a felháborodás, visszautasítás jelét látom, mint a következő adat ‘semmilyen’ értelmében is: *Mi okon, mi jogon mondaná ezt róla: „nem adom”* (Jókai). — Feleletet nem váró, kérdő hangletjtéssel ejtett felkiáltásban olyan frazémák teremődnek vele, amelyek egyenértékűek a tagadó közléssel: *Mi közöm hozzá? Mi gondom rá? Mi szükség rá, hogy...?; Mi szükség séletben bódorogni?* (Katona); *Süvölt a zivatar... Eső és hó szakad. / Mi gondunk rá?* (Petőfi).

Az ÉrtSz.-ban a *micsoda?* melléknévi kérdő névmás inkább negatív értelmet sugall ‘milyen kifogásolható tulajdonságú, természetű, fajtájú?’ jelentéssel: *Micsoda új divat ez már megint?* — A *Micsoda dolog ez?* ‘mit jelentsen ez?’, ‘milyen szokatlan, különös, érthetetlen dolog ez?’ értelmű, a *Micsoda beszéd ez?* pedig felháborodást érzékeltetőn ‘hogyan lehet ilyet mondani?’ értelemben használatos. — A *micsoda?* melléknévi kérdő névmással alkotott mondatban rejtetten a kérdő és a felkiáltó intonáció egybekapcsolódik, miközben a *micsoda?* ‘nagyon nagy’ jelentést hordoz értékelésként: *Micsoda szegénység volt abban az időben falun...* (Móricz). — A ‘miféle’ értelmű *micsoda?* kérdő névmás az ÉKsz. szócikke szerint pejoratív stílusminősítésűvé teszi a csodálkozást vagy méltatlankodást kifejező kérdést: *Micsoda frizurád van?* — A *Micsoda dolog ez?* kérdés ‘mit jelent ez, hogy szabad ilyet tenni?’ értelmű. Mindkét jelentésbe a ‘csúnya, rémes’ értékelést érzem bele.

A *miféle?* melléknévi kérdő névmás az ÉrtSz.-ban retorikai kérdés létrehozásakor rosszálló értelemben ‘milyen — kifogásolható — természetű, tulajdonságú, fajtájú’ jelentésű: *Miféle beszéd ez? Miféle szerzet ez az ember?* Az ÉKsz. hasonlóképp pejoratív stílusminősítésűnek tekinti, ‘micsoda, milyen?’ jelentést tulajdonítva neki: *Miféle modor ez? Miféle szerzet?* Ezekhez a ‘nagyon rossz’ értelmet tudom hozzárendelni.

A *milyen?* melléknévi kérdő névmás az ÉrtSz. bizalmas hangvételű, választ nem váró kérdésében valamely kellemetlen látványhoz, tapasztalathoz fűződően 'ilyen szokatlan, kifogásolható külsejű, állapotú, minőségű vagy fajtájú' rosszalló jelentésben adatoz: *Van itt egy ember, mondd, de milyen ember? [Inség, gonoszság néz ki vad szeméből.]* (Berzsenyi). — Az ÉKsz. is bizalmas hangvételűnek, sőt pejoratív stílusúnak tartja a *milyen?* melléknévi kérdő névmást 'miféle külsejű, állapotú?' jelentésben: *Már megint milyen a ruhád?* — A Ksz. következő közhelyfordulataiban a *milyen?* — ahogy ez a retorikai kérdésekben szokásos — tagadóvá transzformálódik, 'semmilyen, semmirevaló, nem igazi' értelművé: *Milyen férfi az olyan, aki nem hord magánál zsebkést, aki eltűri, hogy a feleségét megbámulják, akinek nincs tüze (nem gyullad a gyufája, öngyújtója), aki nem tud lovagolni, autót vezetni, puskával löni, aki nem hord magánál fényképet az asszonyról meg a gyerekekről, aki nem ismeri a katonai rangjelzéseket, aki nem volt katona* stb.

A *milyenféle?* melléknévi kérdő névmást az ÉrtSz. enyhén rosszalló jelentésben veszi fel ('milyen kifogásolható jellegű') előzményre vagy a beszédhelyzetre vonatkozva: *Milyenféle beszédek ezek? Milyenféle alakokkal barátkozol újabban?*

3. A határozószói kérdő névmások — noha lehetnek valódi kérdések elemei is — retoricitást jelölnek is a retorikai kérdésekben.

A *hoggy?* határozószói kérdő névmás az ÉrtSz. szerint érzelmileg színezett csodálkozó kérdésben, de a kérdő jelleg háttérbe szorulásával a kételkedés mozzanatának kiemelésére 'hát lehetséges az, hogy...?', '(szinte) lehetetlen (az), hogy...!' jelentésű: *Hogy jöhetél meg ilyen gyorsan?; Hogy kövesse nyomdokát az ének? Némuljon el, lant, gyönge szózatod.* (Arany); *Ezelőtt hat esztendővel megkérte őt Gyuri, de ő csak a szemébe nevelt: hogy szerethesse, ha rokona?* (Móricz). — Tagadó vagy tiltó formájú mondatban nyomatékos állítás visszaadását célozza, a rosszallást vagy bosszankodást szitokszók hozzáfűzésével nyomósítva: *Hogy a csudába, a fenébe, az ördögbe ne...?* 'hogyan is gondolhat valaki ilyen bolondot?!'; 'az csak természetes, hogy igen!'; 'hát persze, hogy igen!'; 'de mennyire...!'. — Szemrehányás jelzésére is alkalmas ez a forma: *Hogy (is) nem gondoltál erre?* 'Gondolnod kellett volna', 'Gondolhattál volna'. — Méltatlankodást éreztet a *hoggy?* olyan kérdésben, amelyben a kérdezt cselekvést a beszélő képtelen feltételezni: *Hogy írjak neki, mikor ő a hibás?; Dehoggy is lopok..., Már hoggy lopnék én?* (Kosztolányi). Ezekben többnyire feltételes vagy felszólító módú ige szerepel. — Felháborodással vegyes méltatlankodást, rosszallást is sugallhat a *hoggy?* határozószói kérdő névmással szerkesztett kérdés: *Hát hoggy lehet ezt józan ésszel kulcsnak nevezni?* (Mikszáth).

A Ksz. *hoggy?* határozószói kérdő névmással alkotott retorikai kérdése tagadó értelmű felháborodást érzékeltet: *Hogy lehet egy olyan országban kormányozni, ahol háromszázféle sajt van?* — A megdöbbenés érzésének is hangot adhat tagadó megállapítással ekvivalensen: *Hogy kerül a csizma az asztalra? Hogy jön ő ahhoz, hogy kiselőadást tartson nekem a munkafegyvelemről?*

A diákszótár tanúsága szerint (KARDOS—SZÜTS) az elámulás, csodálkozás visszaadására élnek a beszélők a *hoggy?* határozószói kérdő névmással a 'csúnyán, rémesen' értékelést sugalmazva: *Hogy néz ki a tollad ['hjad']? Hogy néz ki a füzeted, te hanyag ló ['diák']? Hogy áll megint a kanócod ['hjad']? Hogy nézel ki?* Ezenkívül az ennyit határozói értékű tárgy 'hosszan' jelentésétől megtámogatottan érzékeltetheti az elképedést: *Hogy tudsz ennyit vakerolni?* — A közszlengben (KÖVECSÉS) a *hoggy?*-gyal csodálkozó/meghökkenet kérdés nyomósított formában fogalmazódik meg: *Hogy a fenébe? Hogy a francba?* [durvák is]; *Hogy a csodába(n)?* [bizalmas].

A *hogyan?* határozószói kérdő névmás — az ÉrtSz. adatai alapján — méltatlankodást, felháborodást, rosszallást kifejező mondatban 'mi jogon?! mi alapon?!' tartalmat sugall: *Hogyan beszélhetsz így apáddal?* Meggyőződésem szerint itt is bekövetkezik

a mondat tartalmának állítóból tagadóba átfordulása: 'semmiképp sem', 'egyáltalán nem' jelentést hordozva. — Ezenkívül cselekvés határozatlan minősítésére is alkalmas: 'milyen jól...!', 'milyen egyszerűen...!', 'milyen ügyesen!' értelemmel: *Ács Laci is megerősödhetett azóta... Emlékszel-e, hogyan felmászott a jegenyefára?* (Gárdonyi). — Az ÉKsz. a *hogyan?* határozószói kérdő névmást csodálkozó vagy felháborodott kérdésben (*Hogyan is tehetted?*) veszi fel. Nyilvánvaló értelme ilyenkor: 'Nem lett volna szabad ezt tenned'.

Az ÉrtSz.-ban a **hol?** határozószói kérdő névmás olyan érzelmileg színezett mondatban, amelyben a kérdő jelleg háttérbe szorul, kifejezheti azt, hogy a szóban forgó személy, dolog megléte szinte szóba sem jöhet, ezért a 'sehol sincs (sehol sem volt, lesz)', 'eltűnt, elmúlt, megsemmisült' értelem realizálódik benne: *Hol van a tavalyi hó? Felármázta a szomszédokat, de hol volt már akkor a betörő? Hol vannak már a régimódi emberek? Hol lesz már néhány év múlva a petróleumlámpa?; Hol van a patakzaj, hol van a madárdal, S minden éke, kincse a tavasznak s nyárnak?* (Petőfi). — Tagadó értelmű kérdésben 'sehol', 'senkinél' értelmet foglal magában: *Hol is található nek menedéket más-hol, ha itt (nálatok) nem?* Jellegzetesen megszorító értelmű ez a kérdés a feltételes mellékmondat miatt, és szerintem azt implikálja: 'Csupán nálatok található nek menedéket'. — A Ksz. adataiban is a *hol?* a 'sehol sincs (volt, lesz)', 'eltűnt, elmúlt, megsemmisült' jelentést érzékelteti: *Hol van az a nyár, hol a régi szerelem? Hol van már a tavalyi hó?* — Az értetlenség miatti méltatlankodás hangja süt át a Ksz. egyik retorikai kérdésén: *Mit gondolsz, hol élünk? A Holdban?*, máskor meg az elkeseredettsége: *Hol van igazság ezen a földön?*

A **hova?** ~ **hová?** határozószói kérdő névmás az ÉrtSz.-ban többféle jelentéssel szerepel retorikai kérdésekben. A népi nyelvben a *hova?* 'minek?' jelentésű, és valaminek a nem célszerű, nem ésszerű voltát fejezi ki érzelmileg színezett kérdésben: *Ugyan hova fűtsünk már szeptemberben?* — A *Hova is mennék, ha te nem lennél?* kérdés kapcsán az ÉrtSz. a következő magyarázatot adja: „<Általános tagadó közlésben, tiltó m-hoz, hasonló értelmű kérdésben:> ...*hová (máshová)?*: sehová...” Ebben a kérdésben véleményem szerint a 'sehová' nem helyettesíthető be automatikusan a *hova?* helyébe, mert nem arról van szó: 'sehová sem mennék', hanem arról: 'sehová sem tudnék menni...', 'sehová sem mehetnék...'. Viszont jó ez a jelentésadás a Móricz-idézethez: *Akkor mán hová menjen éccaka, a világba, még a rendőr is bevinné... csak botránykodás így is úgy is.* — Az ÉKsz. is adatolja népnyelvi formaként a *hova?* határozószói kérdő névmásnak a 'minek?' jelentését: *Hova fűtöd már azt a kályhát?* Ennek nyilvánvaló latens értelme: 'Ne fűtsd már a kályhát tovább!'. — A Ksz. retorikai kérdéseiben a tagadó értelem nyilvánvaló: *Most tessék nekem megmondani: hova vezetett az a sok filozófia?* 'Sehova sem vezetett...'; *Hová jutnánk, ha a mentősök (tűzoltók, gázosok stb.) is folyton sztrájkolnának?*, esetleg tiltó jelentésű az '(igazi) ok nélkül' értelmet is implikálva: *Hova siet, talán szoptat?* [lehetőleg koros hölgyhöz vagy idős férfihoz]. — A Tóth Árpád-idézet tagadó értelmű retorikai kérdésnek is tartható: *Hová jutottam és ki jött velem?* (Jó éjszakát!), de tűnődésnek is érezhető.

A **ki?** -**nek** ragos formája a Ksz. adatában a 'senkinek' értelmet sugallja.: *Kinek hiányzik ez?*; [Direkt úgy fogalmaznak, hogy senki se értse.] *Máskülönben kinek lenne szüksége ügyvédre?*, hasonló értelmű a KARDOS—SZÜTS-féle diákszótár adata is: *Kinek kell ez a sportleves?* ['mindent bele', 'menzai leves'].

Az ÉrtSz. kétféle értelemben veszi fel a **mennyi?** mennyiséget jelentő melléknévi kérdő névmás -**vel** határozóragos alakját: „(középfokú mn v. hsz, hat mellett) [...] <érzelmileg színezett m-ban, csodálkozás, megdöbbenés, felháborodás, vágy kifejezésében, fokozó, es. túlzó értelemben:> milyen sokkal!” jelentéssel: *Mennyivel jobb ez az előbbinél?*

A **mennyi?** kérdő névmás **-ért** raggal határozószóként fokozó értelemben használatos: *Mennyiért nem adnám, ha...* (ÉrtSz.). Tehát a 'sokért' jelentést sejteti.

A **mennyi?** kérdő névmás **-szer** határozóraggal határozószószzerűen ritka előfordulással a 'hányszor! milyen sokszor!' jelentést foglalja magában (ÉrtSz.): *Oh, a gonosz csont! mennyiszor, s hogy rászedett ez engem.* (Arany Arisztophanész-fordításából).

Az ÉrtSz. szerint a **mi?** főnévi kérdő névmásnak **-t** ragos alakjával határozószói értelmű 'miért?', 'minek?' jelentéstartalmú, érzelmileg telített helytelenítés is kifejezhető türelmetlen kérdésben. Véleményem szerint ugyanakkor tiltásként is értelmezhető: *No mit bámulsz? Mit háborgatsz? Mit kínozod azt a macskát? Mit lopod a napot?; Te átkozott kis alvó, mit mosolyogsz?* (Katona); *Oh, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy, Mint egymástól itt a földi szivek?* (Tóth Á.). — Az ÉKsz. is adatozza a *mit?* alakot 'miért?' jelentésben: *Mit izgatsz?* Ez is tiltásnak fogható fel. — A *mi?* határozószói értékben a *mire nem?* fordulatban az ÉrtSz. adata szerint a 'milyen furcsa, rendkívüli dolog' jelentést sugallja: *Mire nem gondol ez a gyerek?*

A **miért?** ~ **mért?** határozószói kérdő névmásnak az ÉrtSz. a 'mely okból?' jelentését veszi fel az idézett Ady-mondatban: *Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz Végül egy erős akarat?* Véleményem szerint ebben a nem valódi kérdésben óhaj ('bárcsak lenne') fogalmazódik meg, vagy esetleg türelmetlen követelés ('legyen már végre'). — A kérdő mozzanatot háttérbe szorító, érzelmileg színezett mondatokban a *miért?* többnyire az előző közlés magyarázatának, illetve gyakran szemrehányás, bosszúság, felháborodás érzékeltetésének eszköze: *Megfeddtem a gyereket. Miért csinált rosszat.* — Feltételes vagy felszólító módú igét tartalmazó mondatban 'mi oka volna rá, hogy ne?' értelmű: [*Nem jössz?*] *Miért ne mennék?* 'Megyek.'; [*Ne gyere vagy ne jöjj velem!*] *Miért ne menjek?*; *Hát téged miért ne tudjalak / hús vérrel itten hagyni?* (Katona). Vagyis nyilvánvaló, hogy a retorikai kérdések szokásos átfordítása megy végbe ezekben az esetekben a tudatban: a tagadó formájú kérdések állító tartalmúak lesznek. — A *Miért, hogy nem találkoztunk előbb?* jelentését így adja meg az ÉrtSz.: 'miért van az, hogy...?'. Véleményem szerint ez óhajt implikál. — Az ÉKsz. szerint a feltételes vagy felszólító módú igei állítmányú mondatban 'mi oka van rá, hogy ne?' jelentés realizálódik a *miért?*-ben: *Miért ne mennénk?*, álláspontom szerint viszont ennek a kérdésnek az értelme állító: 'Megyünk.'.

A Ksz. *miért?*-jeivel tagadó interrogatívában kifejezhető egyrészt megállapítás: *Miért ne akarná?* 'Akarja'; másrészt felszólítás: *Ideje van, teje van, miért ne szoptasson? Ha szeretsz énekelni (főzni, kártyázni stb.), mért nem tanulsz meg? Ha annyira szeret vonatozni, mért nem megy el dolgozni a MÁV-hoz?* [hobby], harmadrészt állító retorikai kérdéssel tagadás: *Miért pont én? Mért pont az ember lenne kivétel? [vegetarianizmus], sőt tiltás is: Miért iszik az olyan, aki nem bírja? Miért fáj neked a más baja? Úgy kell neki, miért legyen neki jobb, mint nekünk? De gyakran a felelősségre vonás és a szemrehányás dominál a kijelentés értékű megállapításokban: Miért nem tudják a szemégyűjtőbe dobni azt a nyomorult szemetet? ['Be kellene dobni a szemetet a szemégyűjtőbe.']; Miért kell embereket életfogytiglani együttélésre ítélni? ['Nem kell embereket életfogytiglani együttélésre ítélni.']. Ez az utóbbi két kérdés tünődő színezetű is. Viszont a gúny hangja süt át a következőkön: *Miért csináljunk valamit egyszerűen, ha bonyolultan is lehet? Némelyik orvos ripsz-ropsz felírja azokat a baromi erős antibiotikumokat, pedig egy borogatás többet érne, de akkor mért jártak egyetemre?* — Diák elégedetlensége hangzik ilyen neheztelően (KARDOS—SZÜTS): *Miért kapok én folyton csetürt ['négyes jegyet'] angolból?**

A **mily?** határozószóként fokozó jellegű, és 'mennyire (nagy mértékben, fokban)' tartalmú (ÉrtSz.): *Még kér a nép, most adjatok neki; / Vagy nem tudjátok: mily szörnyű a*

nép, / *Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?* (Petőfi); *Mily messze van én tőlem már az ég. Mily messze vannak már a csillagok...* (Kosztolányi).

A **minek?** ragos kérdő névmást, illetve kérdő névmási határozószót az ÉrtSz. bizalmas nyelvbe valónak találja 'mi célból? miért' értelemben: *Ezt minek hoztad? Minek teszel ilyet? Minek áldoznád fel életedet.* (Eötvös); *Minek kell nekik idejönni, mikor tanul az ember.* (Móricz). Felfogásom szerint retorikai kérdésként értelmezve a cselekvés értelmetlenségére, feleslegességére lehet rámutatni a tagadó értelmezéssel: 'Nem kellett volna hoznod.'. — Az ÉrtSz.-nak a 'mire való? mire szolgál?' jelentésre hozott adatait retorikai kérdésnek tekintem: *Minek neked ennyi pénz?* ['Nem kell neked annyi pénz.']; *Minek is ott a híd, hol se víz, se medre?* (Arany); *Minek a lélek balga fényűzése?* (Tóth Árpád), mert 'semmire', 'semminek' jelentésben tagadónak értelmezhetők. — Az ÉKsz. jelzése szerint a **minek?** bizalmas nyelvbe illően 'milyen céllal, miért?' jelentést implikál: *Minek mondasz ilyet?*, de értelmezésem szerint tiltást is szuggerálhat: 'Ne mondj ilyet!'. —

A Ksz. mindegyik adata egybehangzóan a feleslegességet, a dolgok értelmetlenségét hangoztatja a **minek?** kérdő névmással: *Minek tartsa az ember bankban a pénzét?* [Semmi értelme, hogy az ember bankban tartsa a pénzét.] *Minek takarékoskodni?* [Úgyis elviszi a pénzt az infláció.]; *Minek hajtasz?* [Nem löverseny ez.]; *Tulajdonképpen minek élünk, ha ügyis meghalunk? Minek nekem hobby?* [Elég nekem a munkám is...]; *Minek azon tépelődni, amin úgysem lehet változtatni? Minek azon mérgeledni, amin úgyse lehet változtatni? Minek csinálnak harmadik mozgólépcsőt, ha sose jár?* [a metróban]; *Minek bolygatni?* [a múltat]; *Minek ehhez az a sok szám meg grafikon?* [szociológia]; *Amíg nem tudnak rendes liftet csinálni, minek építik ilyen magasra az épületeket? Nem iszik, nem dohányzik, nem nőzik, akkor minek él? Minek fejfel nekiröhanni a falnak? Minek ragozzam (szorozzam) tovább? Minek sztrájkolni, amikor úgyszincs munka?* — A cselekvés hiábavalóságát a *de minek?* szókapcsolatban a *de* ellentétes kötőszó még hangsúlyosabbá teszi: *Meglocsoltam a virágokat, de minek? Az ember csak fizeti, fizeti, de minek?* [biztosítás]; *Bevettem két Ridolt — de minek? Vettem három lottót — de minek? Felhajtás nagy, de minek?* — A szlengszótár (KÖVECSÉS) bizalmas stílusba illő formaként hiteltelenség kifejezésére veszi fel a *Minek nézel te engem?* adatot. Azt gondolom, hogy ennek nem ez az értelme, hanem: 'Ne gondold rólam, hogy ostoba, tisztességtelen (stb. negatív jellemvonású) vagyok!'. — Kisebb gyakorisággal előfordulnak a *mi?* másféle toldalékos alakjai is.

Az ÉKsz. a **mire?** alak 'milyen alapon?' jelentésű használatára idéz mondatot: *Mire hordja úgy fenn az orrát?*, de vélekedésem szerint ez a 'semmi alapja' jelentést is hordozza. — A Ksz. is hasonló értelemben idéz adatokat: *Mondd csak, te tulajdonképpen mire vagy olyan szerény?* (= mire vágsz úgy föl?) 'Semmi alapja, hogy nagyra tartsd magad, tehát ne vágj fel!'; *Mire vágsz fel?* 'Ne vágj fel!'; *Mire vársz, tapsra?* 'Ne várj semmire!'. — A diákszótár (KARDOS—SZÜTS) adata nem valódi kérdésként valójában tiltó értelmű: *Mire vársz, fiam, gyorssegélyre* ['súgásra']?

Ritkábban más határozószói kérdő névmások is helyet kapnak retorikai kérdésekben, ilyenkor is bekövetkezik a jelentésfordulás tagadásba vagy más mondatfajtába, illetve más modalitásba: **honnan?:** *Honnan szedjem/szopjam?* (HOFFMANN); **meddig?:** *Meddig dekkolunk* ['várunk'] *még itt? Meddig alszol még, te szunyagép?* (KARDOS—SZÜTS); **mióta?:** *Mióta könyörgök neki?* 'milyen régóta!' (ÉKsz.); *Tudod, mikor...* 'semmikor' (Ksz.).

B) A **kérdő partikula.** — Az **-e** kérdő partikula az ÉrtSz. szerint fokozza a retoricitást az olyan kérdésben, amelyre nem várunk feleletet, mert a felelet magától értetődik: *Nem figyelmeztettek-e előre, hogy...? Nem látjuk-e valamennyien, hogy...?* Nézetem szerint a magától adódó értelmezésben a tagadó forma állítóvá alakul. A szótár idézte példák a főmondatukban tartalmazzák az **-e** kérdő partikulát, és a mellékmondat

kipontozása annak tartalmi kötetlenségét mutatja. — Meglepő módon ezt a használatot az ÉKsz. fel sem tünteti, noha az *-e* partikula gyakori a köznyelv retorikai kérdéseiben: *Csoda-e, ha az ember megbolondul? Nem halljuk-e naponta, hogy...? Nem olyanok-e, mint...?*

A Ksz. a Petőfi-versből is ismert sort már közhelyként veszi fel: *Van-e, ki e nevet nem ismeri?* [‘Nincs, aki e nevet nem ismeri. Mindenki ismeri ezt a nevet.’]. A *Lehet-e igaz barátság férfi és nő között?* mondat pedig nem valódi kérdésként is értelmezhető, ha a két nem közötti barátság képtelenségét szuggerálja: ‘Nem lehet igaz barátság férfi és nő között’.

3. Az egyedi alkotású szépirodalmi retorikai kérdésekkel szemben a szótárakból idézettek általában konvencionizálódott közhelyes sablonfordulatok, frázisok. Ezek retorikai kérdés voltát a szótárak direkt módon nem jelzik, közvetve is csak az értelmező szótárak (pl.: ÉrtSz.: ‘Választ nem váró, általánosan tagadó közléshez hasonló értelmű kérdésben’; ‘Felkiáltásban, kérdő hangsúllyal, feleletet nem várva’; ‘a kérdésben a tagadó felelet benne foglaltatik, erős érzelmi nyomatékkal’; ‘Érzelmileg színezett m-ban, gyak. a kérdő jelleg háttérbe szorulásával’). A többi szótár — a KÖVECSESE kivételével, amely általában feltünteteti a stílusárnyalatokat: méltatlankodás, bagatellizálás stb. — elvértve ad jelzést az értelmezés segítésére.

A különböző szótárakból gyűjtött anyag nyilvánvalóan rávilágít, mely kérdő névmások, illetve ragos alakjaik nem szokásosak a retorikai kérdésben, mivel valódi információt kérők: *Kivel mész sétálni? Miről beszélgettetek?*

A retorikai kérdések alkotásában a leggyakrabban a következő kérdő névmások fordulnak elő: főnéviek: *ki?, mi?*, melléknéviek: *mi?, micsoda?, miféle?, milyen?* és határozószóiak: *hogya?, hogyan?, hol?, hova ~ hová?, miért?, minek?, mire?*

De mivel ezek a grammatikai elemek a tudakolást kifejező kérdésekben is használatosak, így nem megkülönböztető jegyei a retorikai kérdéseknek, csupán *retoricitásjelölők*.

Van a retorikai kérdéseknek egy olyan rétege, amely annyira konvencionizálódott, hogy még a kérdő névmások jelentésébe is beleszivárgott a *j e l e n t é s f o r d u l á s* következtében az alapjelentéstől eltérő értelem, és a lexikalizálódott jelentés miatt vált szótározhatóvá. Például a *mi?* alapjelentése ‘miféle dolog?’, de mellékjelentése lehet ‘miféle furcsa dolog!’ (*Mit ki nem találsz!* ‘Nagyon furcsákat találsz ki!’) a kérdő jelleget háttérbe szorító felkiáltásban, illetve tagadó értelmű mondatban (*Mi közöm hozzá!?*) ‘semmi’. Vagyis amire rákérdez a kérdő névmás, azt valójában értékeli, esetleg tagadja. — A *ki?* első jelentése: ‘mely(ik) személy?’, de ‘senki!’ értelmű a *Ki hinné?* sztereotip formában, amelyben a kérdő jelleg háttérbe szorul. Ezt a szabályszerűvé vált használatot az értelmező szótáraink is rögzítik. A kérdő névmásoknak és partikulának ez a sajátos használata nemcsak a szónoklatok és a szépirodalom stílusában érvényesül, hanem a köznyelvben, a szlengben, a legkülönbözőbb stílusrétegekben is, azaz maga a nyelv retorizált. Tehát a retorikai kérdés fogalma nem csupán a retorika, a stilisztika tárgykörébe tartozik, mert a mondatban sem kerülheti meg ezt a problémát.

A kérdések retorikaiként értelmezésében több fokozat állapítható meg: 1. Az egész mondat frazeologizálódott retorikai kérdésként: *Miért pont én? Hol van már a tavalyi hó?* — 2. A mondatstruktúra hordozza az álkérdés jelleget: *Miért ne lehetne/lehetett volna? Mi közöm/közöd (stb.) hozzá?* — 3. A kérdő névmás vagy kérdő partikula használata sejteti a retorikai kérdésként értelmezést, azaz ilyenkor ezek a nyelvi elemek retoricitásjelölők: *Minek sztrájkolni, amikor úgyszincs munka? Mit keversz, mint a turmixgép?*

Többnyire az idézett kérdéseket már nem is érezzük retorikaiaknak, mert a mindennapi nyelv részei, és azt hisszük, csupán a nagyon patetikus, szónoklatba illő kérdés retorikai, a köznyelv pedig mentes a retorikai elemektől. Holott a gyűjtött anyag bizonyítja: a köznyelv és a szleng is sok retorikai kérdéssel él. A szépirodalmi idézetek kérdő névmásaihoz és partikuláihoz ugyanazok a funkciók tapadnak, mint a köznyelviékhöz, illetve a szlengbeliékhöz. Amikor nem második személyű a kérdés igealakja, akkor különösen egyértelmű, hogy retorikai kérdésről van szó, míg a második személyű igealak kettős értelmezésnek nyit utat: a kérdés valódi és álkérdésként való felfogásának.

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA

Interrogative pronouns and particles in rhetorical questions

Pseudo-questions that do not serve for actual inquiry are subclassified in classical rhetorics and stylistics as ‘interrogation’, ‘subjection’, ‘dubitation’, and ‘communication’. The present study covers the first of these, interrogation or rhetorical question. On the basis of some dictionaries, among them slang dictionaries, this paper explores which interrogative pronouns and particles are grammatical/lexical markers of rhetorical questions and in what relational meaning, with what stylistic value and in what types of speech situations they are used in rhetorical questions in Standard Hungarian, respectively in slang. It is also explored what functional groups they can be classified into: whether they are rhetoricity markers, rhetoricity enhancers or rhetoricity producers. Quotations from works of fiction are used to find out whether interrogative elements characterising rhetorical questions carry the same connotations in texts of fiction as they do in standard or in slang utterances.

IRMA SZIKSZAINÉ NAGY